

Є.О. Курбет

Департамент Державного гарантування якості Міністерства оборони України, Київ

ЗМІНА ПІДХОДІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

У статті проведено аналіз існуючої в Україні системи забезпечення якості продукції та послуг оборонного призначення, особливостей функціонування системи державного гарантування якості, зокрема, основні процеси, відповідальність учасників, існуючі недоліки. Запропоновано низку заходів, які дадуть змогу істотно просунутися на шляху вирішення проблем забезпечення та міжнародного визнання якості, а також забезпечити конкурентоспроможність продукції та послуг оборонного призначення національного виробництва на міжнародному рівні.

Ключові слова: продукція оборонного призначення, якість, управління якістю, система управління якістю, державне гарантування якості.

Вступ

Постановка проблеми. Якість продукції, що виготовляється підприємствами оборонно-промислового комплексу (далі – ОПК) є критично важливим фактором безпеки, особливо в умовах збройної агресії росії проти України. Існуюча донині в Україні система забезпечення якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення (далі – продукція оборонного призначення, або ПОП) є спадкоємицею системи контролю якості, що діяла за часів СРСР. Основу системи складає система організаційних підрозділів, підпорядкованих Міністерству оборони – військових представництв (далі – ВП), що здійснюють функції представництв державних замовників у сфері безпеки і оборони (далі – замовників). Така система орієнтована переважно на тотальний жорсткий контроль якості продукції та потребує значних ресурсів (кадрових, матеріальних, фінансових). Нормативно-правова база та організаційна структура існуючої системи погано адаптовані до сучасних економічних умов, не враховують вимоги міжнародних стандартів і стандартів НАТО та, що дуже важливо, в цілому, є несумісною з аналогічними системами держав, членів НАТО та держав-партнерів.

Існує нагальна необхідність реформування системи забезпечення якості ПОП, переходу до сучасної західної системи управління якістю відповідно до підходів і стандартів НАТО.

У державах – членах НАТО створені та функціонують системи державного (урядового) гарантування якості (Government Quality Assurance, GQA). Завданням таких систем є забезпечення процесів взаємного гарантування якості у сфері експортно-імпортних поставок та забезпечення якості ПОП, що постачаються для потреб національних сил безпеки і оборони.

Створення в Україні системи державного гарантування якості (далі – ДГЯ), яка б реалізувала механізми забезпечення якості ПОП національного

виробництва та взаємне державне гарантування якості у сфері експортно-імпортних поставок відповідно до угоди зі стандартизації STANAG 4107 та стандартів НАТО серії AQAP – оптимальний шлях до підвищення рівня якості та забезпечення сумісних з НАТО підходів до якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми створення системи державного гарантування якості відповідно до стандартів НАТО присвячена певна кількість публікацій [1...4]. Автори таких публікацій аналізують питання впровадження процесів державного гарантування якості в країнах НАТО та в Україні, впровадження міжнародних стандартів та стандартів НАТО в Україні, особливостей національної системи забезпечення якості ПОП, впровадження систем управління якістю на підприємствах ОПК.

Зокрема, в публікації [1] проведено системний аналіз (моніторинг) стану системи контролю якості товарів і послуг в Збройних Силах України з метою визначення проблемних питань в її структурі, діях та відпрацювання рекомендацій щодо можливих шляхів їх вирішення.

У публікації [2] проведено огляд наявної в країнах НАТО системи державного гарантування якості та визначено основні напрями створення національної системи державного гарантування якості згідно зі стандартами НАТО. Запропоновано низку заходів, які дадуть змогу істотно просунутися на шляху вирішення проблем забезпечення якості ПОП, забезпечити конкурентоспроможність та міжнародне визнання якості ПОП.

Автори публікації [3] аналізують питання та проблеми, що постали перед українськими підприємствами – розробниками і виробниками військової техніки, при впровадженні систем управління якістю у зв'язку з імплементацією AQAP 2110.

У статті [4] проведено аналіз сучасних тенденцій у сфері управління повним життєвим циклом складних зразків озброєння та військової

техніки в країнах НАТО. Запропоновані концептуальні погляди щодо реалізації Концепції створення в Україні системи управління повним життєвим циклом озброєння та військової техніки, та відповідна Дорожня карта з урахуванням політики та підходів НАТО.

Але аналіз, проведений у зазначених публікаціях, не в повному обсязі відображає сучасний стан впровадження державного гарантування якості в Україні, зокрема, не враховує проведений значний обсяг робіт, здійснених у період після набуття чинності Закону України від 17.07.2020 р. № 808-IX “Про оборонні закупівлі”, здобутків у сфері стандартизації тощо.

Для узагальнення актуальних даних щодо сучасного стану необхідно провести аналіз нормативно-правової бази, організаційної структури, стану впровадження та процесів державного гарантування якості в Україні.

Мета статті. Провести аналіз сучасного стану створення та впровадження в Україні системи державного гарантування якості ПОП, основних процесів та процедур, що здійснюються під час державного гарантування якості, основних проблемних питань, виявлених при впровадженні та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу

Законом України “Про оборонні закупівлі” від 2020 року [5] (далі – Закон) замовникам надано можливість застосування та поєднання різних механізмів забезпечення якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення залежно від рівня ризиків щодо продукції або виконавця державного контракту з оборонних закупівель (далі – виконавець) та передбачається впровадження процесів ДГЯ відповідно до STANAG 4107 [6] та стандартів НАТО серії AQAP. Це має забезпечити поступовий перехід від системи контролю якості продукції в процесі виробництва ВП до прийнятих у міжнародній практиці ринкових механізмів управління якістю.

На сьогодні вже зроблено перші кроки щодо створення національної системи ДГЯ, зокрема:

визначено уповноважений орган (УО) з ДГЯ [7];

Урядом схвалена Концепція створення системи ДГЯ товарів, робіт і послуг оборонного призначення [8]. Концепція визначає мету, основні принципи, шляхи вирішення проблемних питань, строки та очікувані результати щодо створення в Україні системи ДГЯ;

затверджено План заходів щодо реалізації Концепції створення системи ДГЯ товарів, робіт і послуг оборонного призначення [9]. План передбачає ряд конкретних заходів щодо реалізації Концепції та розрахований до 2026 року;

Нормативно-праве регулювання процесу ДГЯ.

В Україні впроваджено та діє ряд нормативно-правових документів, що регулюють процеси контролю, забезпечення якості та ДГЯ. Перелік таких документів наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Нормативно-правова база регулювання процесів контролю, забезпечення та державного гарантування якості ПОП.

Закон України від 17.07.2020 № 808-IX “Про оборонні закупівлі” [5]
Положення “про Міністерство оборони України”, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671 у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 730 (із змінами) (пункт 261)
Постанова КМ України від 25 лютого 2015 р. № 345 Про затвердження Порядку постачання озброєння, військової спеціальної техніки та боєприпасів під час особливого періоду, введення надзвичайного стану, проведення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії та у період проведення антитерористичної операції
Постанова КМ України від 16 червня 2021 року № 622 Про уповноважений орган з державного гарантування якості [7].
Розпорядження КМ України від 1 листопада 2022 р. № 976-р Про схвалення Концепції створення системи державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення [8]
Розпорядження КМ України від 24 лютого 2023 р. № 172-р Про затвердження Плану заходів щодо реалізації Концепції створення системи державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення [9]
Постанова КМ України від 21 жовтня 2009 р. № 1107 Про затвердження положення про представництва державних замовників [10]
Постанова КМ України від 28 липня 2021 р. № 781 Про затвердження Порядку здійснення контролю за якістю товарів, робіт і послуг оборонного призначення на всіх етапах їх розроблення, виробництва, модернізації, ремонту та утилізації, а також за цільовим використанням коштів [11]
Постанова КМ України від 11 листопада 2022 р. № 1275 Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану

Джерело: розроблено автором.

Нормативне та методичне забезпечення процесу ДГЯ.

В Україні впроваджено та діє ряд військових стандартів, ідентичних стандартам НАТО серії AQAP, що регулюють процеси ДГЯ. Перелік впроваджених військових стандартів наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Перелік впроваджених військових стандартів.

Позначка ВСТ	Назва військового стандарту
ВСТ 01.057.001 – 2021 (01)	Якість товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Політика щодо інтегрованого системного підходу до якості на всіх стадіях
ВСТ 01.057.002 – 2021 (01)	Якість товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Процедура взаємного державного гарантування якості (STANAG 4107 Ed. 11 / AQAP2070 Ed. B, NATO MUTUAL GOVERNMENT QUALITY ASSURANCE (GQA) PROCESS, IDT)

Продовження Таблиці 2

Перелік впроваджених військових стандартів

BCT 01.057.003 – 2021 (01)	Якість товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Вимоги до планів забезпечення якості (STANAG 4107 Ed. 11 / AQAP-2105 Ed. C, NATO REQUIREMENTS FOR QUALITY PLANS, IDT)
BCT 01.057.004 – 2021 (01)	Якість товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Вимоги щодо якості проєктування, розробки та виробництва (STANAG 4107 Ed. 11 / AQAP-2110 Ed. D, NATO QUALITY ASSURANCE REQUIREMENTS FOR DESIGN, DEVELOPMENT AND PRODUCTION, IDT)
BCT 01.057.005 – 2021 (01)	Якість товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Вимоги до якості приймально-здавальних випробувань (STANAG 4107 Ed. 11 / AQAP-2131 Ed. C, NATO QUALITY ASSURANCE REQUIREMENTS FOR FINAL INSPECTION AND TEST, IDT)
BCT 01.057.006 – 2023 (02)	Якість товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Додаткові вимоги щодо якості програмного забезпечення для реалізації AQAP-2110 або AQAP-2310 (STANAG 4107 Ed. 12 / AQAP-2210 Ed. B “NATO SUPPLEMENTARY SOFTWARE QUALITY ASSURANCE REQUIREMENTS TO AQAP-2110 OR AQAP-2310”, IDT)
BCT 01.057.007 – 2021 (01)	Якість товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Вимоги до гарантування якості для постачальників авіаційної, космічної та оборонної продукції (STANAG 4107 Ed. 11 / AQAP-2310 Ed. B, NATO QUALITY ASSURANCE REQUIREMENTS FOR AVIATION, SPACE AND DEFENCE SUPPLIERS, IDT)
BCT 01.057.008 – 2023 (01)	Якість товарів, робіт і послуг оборонного призначення. Взаємне прийняття державного забезпечення якості та використання публікацій про забезпечення якості (AQAP) (STANAG 4107 Ed. 12 / AQAP-4107 Ed. A “MUTUAL ACCEPTANCE OF GOVERNMENT QUALITY ASSURANCE AND USAGE OF THE ALLIED QUALITY ASSURANCE PUBLICATIONS (AQAP)”, IDT)

Джерело: розроблено автором за даними [12, с. 22, 23].

Проблемні питання нормативного та методичного забезпечення процесу ДГЯ.

Запровадження стандартів НАТО серії AQAP наразі проведено методом підтвердження (заміни обкладинки). Такий підхід не дає змогу ефективно застосовувати стандарти на рівні фахівців структурних підрозділів замовників та підприємств ОПК. Це пов'язано з низьким рівнем володіння фахівців англійською мовою.

Методичної бази з питань ДГЯ на цей час немає. Наприклад, немає таких документів, як методики проведення ідентифікації, аналізу та оцінки ризиків, рекомендацій щодо визначення

вимог з ДГЯ в технічній специфікації та тендерних документах, проведення переговорів з виконавцями щодо вимог з ДГЯ у державних контрактах, тощо.

Важливо запровадити механізм прийняття стандартів НАТО серії AQAP як військових стандартів, методом перекладу, а також розробити низку військових стандартів, що регламентують окремі процеси ДГЯ. Наразі у Міноборони сформовано орієнтовний перелік (матриця) нормативних та методичних документів у сфері якості, що мають бути розроблені та впроваджені, проводиться системна робота щодо аналізу, планування, розроблення, впровадження, поліпшення нормативно-правової, нормативної та методологічної бази управління якістю.

Положення Закону України “Про оборонні закупівлі” щодо процесу ДГЯ.

Доцільно розглянути окремі положення Закону, що стосуються ДГЯ.

Відповідно до Закону державне гарантування якості це встановлення УО з державного гарантування якості відповідності процесів забезпечення якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення вимогам державних контрактів (пункт 7 статті 1. Закону).

Уповноважений орган з державного гарантування якості – орган, уповноважений Кабінетом Міністрів України на оцінювання відповідності процесів забезпечення якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення вимогам, встановленим замовниками при здійсненні оборонних закупівель (пункт 32 статті 1 Закону).

Державний замовник:

проводить оцінювання відповідності та визначає способи гарантування відповідності товарів, робіт і послуг оборонного призначення встановленим вимогам замовника (пункт 11 статті 7 Закону);

проводить ідентифікацію та аналіз ризиків щодо товарів, робіт і послуг оборонного призначення та учасників відбору, а також безпосередньо або через закупівельну організацію подає запит на ДГЯ товарів, робіт і послуг оборонного призначення у визначеному ним порядку (пункт 12 статті 7 Закону);

здійснює контроль якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення у разі встановлення їх відповідності вимогам законодавства та умовам державних контрактів – забезпечує їх приймання (пункт 13 статті 7 Закону).

Виконавець державного контракту з оборонних закупівель:

при встановленні замовником вимог щодо ДГЯ на основі вимог відповідних міжнародних та / або європейських стандартів та / або їх національних еквівалентів підтвердження відповідності учасників відбору такому критерію здійснюється шляхом надання учасником відбору сертифікату відповідності від УО з ДГЯ (пункт 3 статті 22 Закону).

Виконавці державних контрактів зобов'язані забезпечити безперешкодний доступ представників УО для забезпечення здійснення ними своїх повноважень до всіх документів, процесів та інформації, пов'язаних з виконанням державного контракту, з дотриманням законодавства про захист інформації з обмеженим доступом (абзац 3 пункт 3 статті 39 Закону).

Представники УО:

Заходи ДГЯ здійснюються представниками УО, якщо замовником встановлені відповідні вимоги та проведено аналіз ризиків, результати якого доводять необхідність застосування механізму державного гарантування якості (абзац 1 пункт 2 статті 39 Закону).

Основні проблемні питання законодавчого регулювання ДГЯ.

По-перше, Закон передбачає застосування ДГЯ для контрактів щодо закупівлі ПОП для потреб сектору безпеки і оборони у вітчизняних підприємств (далі – внутрішні закупівлі), та під час реалізації зовнішньоекономічних контрактів (зовнішні закупівлі) з організаціями та підприємствами держав – членів НАТО.

У державах НАТО державне гарантування якості застосовується тільки до контрактів з постачальниками з інших держав НАТО (у разі закупівель продукції у національних виробників застосовується механізм забезпечення якості). При цьому, такий механізм передбачає проведення основних процедур державного гарантування якості, зокрема: оцінювання спроможності виконавця виконати вимоги державних замовників, розроблення плану якості, запровадження додаткових вимог НАТО до системи управління якістю (далі – СУЯ).

Наразі Закон передбачає застосування єдиного порядку ДГЯ як для внутрішніх закупівель продукції ПОП, так і зовнішніх закупівель у підприємств держав – членів НАТО.

По-друге, УО визначається КМ України. Відповідно до Закону України “Про Кабінет Міністрів України”, КМ України має повноваження створювати, реорганізовувати та ліквідувати центральні органи виконавчої влади. На підставі норм цих Законів КМ України визначено Міноборони уповноваженим органом з ДГЯ.

У той же час в державах НАТО повноваження УО мають відповідні структурні підрозділи національних міністерств оборони.

Уповноважені органи визначаються міністрами оборони та підпорядковані, як правило, міністрам оборони або державним секретарям міністерств. Такий підхід забезпечує незалежність діяльності УО від структурних підрозділів міністерств, які проводять закупівельну діяльність.

Доцільно усунути зазначені відмінності у підходах, для цього пропонується внести зміни до законодавства України щодо ДГЯ. Наразі в Міноборони підготовлені проекти змін до Законів

“Про оборонні закупівлі” та “Про оборону України”.

Порядок здійснення процесу ДГЯ.

На виконання Закону Міноборони розроблено та наразі опрацьовується з заінтересованими центральними органами виконавчої влади проєкт постанови КМ України “Про затвердження порядку проведення робіт з ДГЯ товарів, робіт і послуг оборонного призначення” (далі – Порядок). За результатами опрацювання вже виявлено ряд проблемних питань. Далі розглянуто деякі з них.

Основні проблемні питання при здійсненні процесів ДГЯ.

Термінологія. Аналіз стандартів НАТО серії AQAR свідчить, що в НАТО застосовуються два основних поняття у сфері якості - це забезпечення якості та державне (урядове) гарантування якості.

Державне гарантування якості передбачає процес гарантування якості під час взаємних поставок ПОП, коли одна держава НАТО в особі УО з ДГЯ надає іншій державі НАТО в особі УО з ДГЯ гарантії якості продукції. Процес взаємного ДГЯ регламентується стандартом НАТО AQAR 2070.

Інші стандарти НАТО серії AQAR визначають вимоги щодо забезпечення якості.

Тобто, наразі існує невідповідність основоположних понять щодо ДГЯ, визначеного у Законі, нормативних документах та стандартах НАТО, а також термінології, яка застосовується у практиці держав – членів НАТО.

Основні заходи процесу ДГЯ.

ДГЯ, відповідно до запропонованого Порядку, включає такі заходи:

формування замовником запиту щодо ДГЯ або встановлення замовником відповідних кваліфікаційних критеріїв на основі ідентифікації, аналізування та оцінювання ризиків;

аналізування УО запиту замовника щодо застосування ДГЯ, включно ідентифікацію, аналізування та оцінювання ризиків замовником, а також коригування (уточнення) результатів ідентифікації, аналізування та оцінювання ризиків;

визначення представника(ів) УО для здійснення ДГЯ;

оцінювання та погодження тендерних та / або контрактних вимог щодо забезпечення якості та здійснення ДГЯ;

оцінювання відповідності учасників відбору шляхом оцінювання спроможностей виконавців виконати відповідні контрактні умови на етапі оцінювання та відбору;

уточнення контрактних вимог щодо ДГЯ під час укладання державного контракту;

аналізування, оцінювання та схвалення плану якості виконавця щодо державного контракту;

розроблення плану ДГЯ;

нагляд за дотриманням виконавцями вимог щодо ДГЯ під час виконання державних контрактів із оформленням відповідних документів;

оформлення сертифікату про відповідність продукції перед її постачанням замовнику;

оформлення звіту за результатами виконання ДГЯ.

Проблеми, пов'язані з ризиками.

Ідентифікація, аналізування та оцінювання ризиків є найбільш проблемним та складним питанням, що пов'язано з такими проблемами:

відсутність нормативного та методичного забезпечення таких процесів. Існуючі міжнародні, європейські, національні та стандарти НАТО регламентують загальний порядок, проте не визначають конкретних, практичних дій;

невизначеність складу інформації, необхідної замовникам для проведення робіт з ідентифікації, аналізування та оцінювання ризиків;

відсутність механізмів отримання замовниками своєчасної та достовірної інформації щодо ризиків, на основі якої вони зможуть проводити ідентифікацію аналіз та оцінювання;

відсутність чіткого уявлення щодо класифікації ризиків з високим рівнем: які ознаки цих ризиків, на яких стадіях життєвого циклу вони можуть бути ідентифіковані тощо.

Проблеми при визначенні вимог щодо ДГЯ:

відсутні стандартизовані (типові) вимоги щодо ДГЯ у контрактах з закупівлі ПОП, такі вимоги не визначені у типових контрактах;

не розроблені методики (рекомендації) щодо визначення замовниками вимог щодо ДГЯ у конкретних контрактах, насамперед з ремонту озброєння і військової техніки (далі – ОВТ), що особливо актуально при укладанні контрактів із закордонними виконавцями;

відсутня практика розроблення та контролю виконання Плану якості, наявність якого є однією з основних вимог ДГЯ.

Проблеми формування запиту на проведення ДГЯ:

немає методичних документів з питань формування запиту щодо ДГЯ, зокрема складу інформації щодо ПОП, виконавця (співвиконавців), форм та обсягів ДГЯ, перелік додатків до запиту;

не визначено порядок аналізування УО запиту на здійснення ДГЯ та перевірки обґрунтованості оцінки ризиків;

не визначені чіткі підстави для відмови (відхилення) УО запиту та порядку подальших дій щодо доопрацювання запиту;

немає практичного досвіду формування запиту для здійснення ДГЯ для контрактів із зовнішніх закупівель відповідно до стандарту AQAP 2070.

Проблемні питання при здійсненні заходів ДГЯ:

не визначені особливості (немає нормативних документів) щодо порядку проведення заходів ДГЯ під час внутрішніх закупівель, які враховували б механізм взаємодії представників УО з ВП;

стандарти НАТО серії AQAP не впроваджені на підприємствах ОПК. Фахівці підприємств не мають конкретних алгоритмів та досвіду виконання заходів ДГЯ, що визначені замовниками у контрактах;

існує невизначеність на рівні НАТО щодо проведення аудитів та сертифікації СУЯ підприємств ОПК;

при здійсненні зовнішніх закупівель порядок ДГЯ визначаються відповідно до положень міжнародних угод (меморандумів), укладених між Україною та державами – членами НАТО (державами-партнерами) щодо застосування системи взаємного ДГЯ, умов зовнішньоекономічних контрактів з урахуванням вимог стандартів НАТО серії AQAP. Робота з укладання міжнародних угод (меморандумів) активно проводиться в Мінборони. Має бути забезпечено якнайшвидше укладання таких угод (меморандумів).

Для уникнення складнощів при здійсненні ДГЯ необхідно створити ефективну нормативну та методичну базу, розробити та запровадити необхідні методичні документи.

Проблемні питання щодо оцінки відповідності та сертифікації СУЯ.

У зв'язку з впровадженням стандартів НАТО серії AQAP, зокрема AQAP 2110, перед українськими підприємствами постало завдання впровадження СУЯ відповідно до таких стандартів. Проте, слід констатувати, з причин, зазначених вище, стандарти серії AQAP не впроваджені на підприємствах ОПК. Наразі тільки декілька підприємств впровадили такі стандарти та мають сертифікати відповідності СУЯ стандарту AQAP 2110.

Слід зазначити, що неузгодженості щодо оцінки відповідності та сертифікації СУЯ існують на рівні НАТО.

Так на засіданні Робочої групи з питань якості (WG/2) Групи з управління життєвим циклом озброєнь (АС 327 LCMG), м. Капеллен, Люксембург, 5-6.10.2023 р., обговорювалось питання щодо оцінки відповідності/сертифікації СУЯ підприємств на відповідність AQAP. У матеріалах звіту представників Мінборони, що брали участь у засіданні, зазначається: під сертифікацією, відповідно до AQAP (AQAP certification), розуміють процедуру, за допомогою якої уповноважений національний орган у встановленому порядку документально підтверджує відповідність СУЯ і діє в інтересах замовника, що, відповідно до міжнародних стандартів, є оцінюванням відповідності СУЯ другою стороною, а не сертифікацією. Тому термін сертифікація, відповідно до AQAP, є досить умовним і потребує чіткого визначення

в документах НАТО. Зважаючи на інтерпретацію та переклад самого терміну “certification” у середовищі НАТО, мається на увазі саме сертифікація, а не “conformity assessment” – оцінка відповідності. На понятійному рівні розрізняють сертифікацію 2 стороною (“2-nd party certification”) та підтвердження 2 стороною (“2-nd party confirmation”).

Слід зауважити, що у країнах ЄС заборонено використовувати сертифікацію відповідно до AQAR як дискримінатор на етапі тендеру, оскільки AQAR сертифікація недоступна на вільному ринку. Тим не менш, вимога ефективного застосування процесів оцінки відповідності вимогам AQAR є важливою та допустимою як інструмент на етапі тендеру.

Різноманітність процесів сертифікації за AQAR та окремих видів діяльності, які складають весь процес сертифікації, від розгляду заявки до припинення дії сертифікату, спричиняє проблеми з порівняльністю. Отже, необхідно знати точний процес сертифікації країни, що видає сертифікат, щоб визначити сферу дії сертифікату. Різні національні підходи та різні бізнес-моделі органів з оцінки відповідності збільшують ризик того, що така сертифікація спотворить реальні спроможності виконавців, а також потенційно наражає НАТО на репутаційний ризик.

Щоб підвищити ступінь довіри до сертифіката на міжнародному рівні та уникнути спотворення спроможностей, необхідно мати спільно затверджені вимоги. Реалізований стандарт для сертифікації AQAR може визначити ці спільні вимоги. Загальна мета сертифіката AQAR — надати впевненість усім сторонам, особливо за кордоном, у тому, що СУЯ виконавця відповідає визначеним вимогам щодо відповідного AQAR.

Наразі, у середовищі НАТО активно обговорюється питання сертифікації AQAR та проводиться робота над проектами публікацій для реалізації вищевикладеної проблематики з перспективою їх ратифікації на початку 2024 року.

Враховуючи важливість питань впровадження СУЯ відповідно до стандартів НАТО, оцінки відповідності та сертифікації таких СУЯ, для українських підприємств ОПК має бути розроблена пріоритетна програма, що передбачатиме правові механізми щодо підтримки, мотивації та заохочення виконавців.

Проблемні питання щодо оцінки відповідності та сертифікації ПОП.

Оцінка відповідності ПОП вимогам державних контрактів є однією з форм забезпечення якості.

Не існує єдиної політики НАТО щодо оцінки відповідності ПОП. Кожна держава-член має окрему систему оцінки відповідності. Це результат положення ст. 296 Договору про заснування Європейського Співтовариства, в якому зазначено, що будь-яка держава може утримуватися від застосування законодавства Співтовариства до товарів, явно призначених для військових цілей,

якщо вони включені до списку, складеного Радою Співтовариства відповідно до цієї статті. Крім того, кожна держава-член може вжити заходів які вона вважає необхідними для захисту своїх суттєвих інтересів безпеки, пов'язаних із виробництвом або торгівлею зброєю, боєприпасами чи військовими матеріалами. вільно формулювати правила оцінки відповідності ПОП.

В Україні діяльність щодо оцінки відповідності ПОП не належить до законодавчо регульованої сфери та не врегульована на законодавчому рівні. Не впроваджено єдиних підходів щодо механізмів оцінки відповідності, сертифікації такої продукції, діяльності органів сертифікації, випробувальних лабораторій, органів акредитації, забезпечення нагляду за їх діяльністю. Не сформовано переліків продукції, відповідність якої має бути оцінено, відсутнє узгоджене бачення заінтересованих сторін (включаючи замовників, органи контролю якості, органи оцінки відповідності, підприємства ОПК) щодо такого переліку.

Зважаючи на специфіку ПОП, вимоги до процесів її виробництва, а також враховуючи досвід країн-партнерів (зокрема Польщі), доцільно законодавчо врегулювати питання щодо оцінки відповідності, зокрема визначати:

правила оцінки відповідності продукції;

умови, яким повинні відповідати суб'єкти, що беруть участь у процесі оцінки відповідності продукції (виробники, дослідницькі підрозділи, органи сертифікації);

правила нагляду за функціонуванням системи оцінки відповідності продукції.

Необхідно законодавчо визначити:

детальні вимоги, порядок і процедуру надання акредитації у сфері оборони та безпеки;

систему контролю за науково-дослідними підрозділами та підрозділами сертифікації;

метод визначення плати, що стягується органом випробувань або сертифікації за діяльність, пов'язану з випробуваннями та сертифікацією ПОП;

детальний перелік ПОП, що підлягає оцінці відповідності, а також порядок проведення оцінки відповідності ПОП;

органи, що здійснюють нагляд за ПОП в інтересах замовника, методи нагляду за діяльністю, пов'язаною з ПОП, введеною в експлуатацію.

Має бути забезпечено дієве нормативно-правове регулювання. Важливо забезпечити прозорість процесів сертифікації та акредитації, зокрема, оприлюднення інформації про такі органи, шляхом, наприклад, формування реєстрів органів сертифікації та акредитації, схвалених Міністерства оборони, публічний доступ до таких реєстрів, публікації у офіційних виданнях, тощо.

Проблемні питання щодо діяльності ВП, організації взаємодії з УО.

Здійснення контролю якості та приймання продукції здійснюється ВП за нормативними документами та з використанням застарілих підходів та нормативної бази створених за часів СРСР. Зокрема, персонал представництв залюбки користується простими та доступними “Інструкція воєнпреда”, “Памятка воєнпреда” та іншими подібними матеріалами.

Впровадження національних стандартів, європейських та стандартів НАТО обмежено з огляду на деякий “консерватизм” фахівців, відсутність досвіду їх застосування, обмежений доступ до таких документів, а стосовно національних стандартів - також їх недосконалістю, відсутністю вимог у державних контрактах щодо їх застосування.

ВП орієнтоване на контроль якості продукції при слабкому контролі (або відсутності контролю) СУЯ. Персонал ВП має низьку мотивацію до впровадження та підвищення рівня якості продукції, ефективності СУЯ виконавців.

Низька мотивація персоналу негативно впливає на престиж професії фахівця у сфері якості. Неконкурентний рівень оплати праці (грошового забезпечення) призводить до відтоку кваліфікованих кадрів. Для прикладу, неконкурентний рівень оплати праці цивільних працівників призвів до укомплектованості цивільних посад переважно працівниками пенсійного віку (середній вік – 63 роки), що значною мірою знижує ефективність їх роботи.

Іншим проблемним питанням організаційного характеру є визначення механізмів взаємодії УО та його представників з ВП. На сьогодні існує тільки одна правова норма, що визначає таку взаємодію, а саме Порядок проведення контролю якості [11].

Відповідно до цього Порядку ВП залучаються до роботи у складі комісій ДГЯ. Проте не визначені мета та завдання роботи цих комісій, їх статус, склад, порядок створення, порядок застосування результатів їх роботи, тощо.

Враховуючи впровадження процесів ДГЯ мають бути переглянуті роль і місце ВП у забезпеченні якості продукції. Представництва, групи в складі представництв або окремі фахівці, за умови забезпечення відповідної кваліфікації та атестації, можуть виконувати функції представників уповноваженого органу з ДГЯ.

У перспективі роль ВП щодо контролю та забезпечення якості продукції може бути зменшена до мінімального рівня та замінена процесом ДГЯ.

Проблемні питання кадрового забезпечення ДГЯ.

Існує ряд складних проблем з кадровим забезпеченням як на підприємствах ОПК, так і в органах контролю (забезпечення), державного гарантування якості.

Спостерігається дефіцит кваліфікованих кадрів технічних спеціальностей, в т.ч. фахівців з якості, необхідних для системного впровадження інноваційних напрямів розвитку як в галузі якості,

так й інших галузях, в т.ч. зі знанням англійської мови (що ускладнює, зокрема, впровадження міжнародних та стандартів НАТО з якості).

Персонал має залучатися до виконання завдань, пов'язаних з управлінням якістю, виходячи з його компетенцій, що є результатом його спеціальних знань у сфері якості та професійного досвіду. Проте часто вимоги до освіти та кваліфікації працівників є формальними, іноді (досить часто) освіта не відповідає кваліфікаційним вимогам. Оцінювання компетентності працівників не здійснюється або здійснюється формально. Нерідко встановлення обов'язків та повноважень для відповідних посадових осіб відбувається формально, без урахування кваліфікації, досвіду.

Немає системного підходу до його відповідної профільної підготовки, підвищення кваліфікації, атестації. Немає національних освітніх програм з підготовки фахівців у сфері забезпечення якості продукції оборонного призначення. Заклади освіти (вищої, середньої), зважаючи на “непрестижність” професії, приділяють недостатньо уваги підготовці фахівців з управлінням якістю в оборонній сфері. Не застосовуються (або здійснюються формально) заходи з підвищення кваліфікації персоналу, задіяного сфері якості ПОП, зокрема: навчання у сфері забезпечення якості продукції, навчання англійської мови, навчання у сфері корупційних загроз, спеціалізовані тренінги, тощо. Обсяг доступних курсів, семінарів, конференцій є обмеженим.

Складною є проблема мотивації персоналу. Рівень оплати праці на підприємствах ОПК (особливо державних) іноді суттєво нижчий, аніж на підприємствах інших галузей. На деяких підприємствах особливо державної форми власності (зокрема ДК “Укроборонпром”) більшість працівників основного виробництва – пенсійного віку, залучення та навчання молодих фахівців не проводиться.

Виходячи з аналізу досвіду НАТО, підготовка кадрів є одним з головних питань ДГЯ. Це стосується фахівців УО та його уповноважених представників, а також фахівців підприємств ОПК. Забезпечення функціонування ефективної системи підготовки кадрів у сфері якості, стандартизації та ДГЯ є вкрай важливим.

Попри наявні проблеми, необхідно відзначити також позитивні зміни в питаннях підготовки кадрів. Так на базі Національного університету оборони України організовані та проводяться курси з підготовки фахівців Міноборони та Генерального Штабу з питань якості. Наразі пройшли навчання та отримали відповідні сертифікати понад 130 фахівців. Започатковано підготовку фахівців для підприємств ОПК на базі Національного технічного університету НТУ “КПІ імені Ігоря Сікорського”, у межах якого створено окремий інститут, що готує магістрів з питань якості.

Проблемні питання щодо впровадження процесу ДГЯ на підприємствах ОПК.

Підприємства ОПК мають певні специфічні особливості, продиктовані галузевою приналежністю, до яких відносяться:

- залежність від державних замовлень;
- специфіка призначення продукту, що визначається його спрямованістю на забезпечення / задоволення стратегічних інтересів країни;
- довгостроковий і капіталомісткий характер виробничої діяльності;
- унікальність і складність використовуваних технологій;
- високий рівень наукоємності;
- високий рівень вимог до якості ПОП та реалізації процесів;
- високий рівень вимог до кваліфікації персоналу, тощо.

Незважаючи на високі вимоги до якості продукції, що випускається підприємствами ОПК, існує ряд проблем з забезпеченням. Ось деякі з них:

- в експлуатації знаходиться приблизно 90% застарілих і 75% зношених основних фондів, парк обладнання, що експлуатується, виготовлено за часів СРСР, системи вимірювань та методики вимірювань, що функціонують на підприємствах ОПК, та застосовуваний парк засобів вимірювань, необхідних для розробки, контролю вимірюваних параметрів особливо відповідальних технологічних операцій та управління такими процесами, морально та фізично застаріли, зношені та не забезпечують функціональної точності вимірювань, що не дає змоги формувати результати відхилень показників продукції від встановлених вимог, застосування сучасних технологій обмежене;

- основною для організації контролю з боку підрозділів технічного контролю та ВП є застаріле нормативно-правове регулювання забезпечення і контролю якості продукції;

- недостатній кваліфікаційний рівень багатьох фахівців на підприємствах ОПК, в тому числі зайнятих забезпеченням і контролем якості продукції, функціонуванням СУЯ;

- скорочення обсягів та процедур контролю якості продукції у ході технологічних операцій виготовлення та випробувань з боку органів управління якістю, у тому числі з метою мінімізації витрат за контрактами;

- низький рівень розвитку науково-методичного забезпечення контролю, технологій контролю та управління якістю виробами на різних етапах життєвого циклу через припинення наукових розробок та впровадження перспективних технологій, передових форм та методів забезпечення, контролю та управління якістю;

- низька якість комплектуючих виробів, матеріалів, сировини та елементної бази, що застосовуються при виготовленні фінальних виробів та поставляються різними рівнями виробничої кооперації. Причинами цього є недостатня ефективність функціонування підрозділів контролю якості виконавців та субвиконавців. При цьому нормативно-правова та нормативна база не дають змоги головним

виконавцям здійснювати за єдиними вимогами контроль процесів виробництва та управління якістю у субвиконавців;

- немає правових механізмів заохочення виконавців контрактів до забезпечення належної та стабільної якості продукції;

- немає системи управління якістю на всіх етапах життєвого циклу продукції. Зазвичай контроль стосується лише етапів розроблення та виробництва, і в незначній мірі – ремонту;

- низький рівень комунікації між учасниками життєвого циклу продукції, відсутність повної та актуальної інформації про фактичні показники її якості як в підприємствах ОПК, так у споживачів.

Багато підприємств ОПК мають сертифікати відповідності СУЯ, але якість їх продукції часто залишає бажати кращою. За оцінками експертів галузі, на оборонних підприємствах близько 50 % СУЯ реалізується формально і функціонує неефективно. На багатьох підприємствах СУЯ не переглядалися упродовж багатьох років і не відповідають сучасним вимогам. Найбільший вплив на порушення в СУЯ підприємств мають такі причини:

- відсутність розуміння у вищого керівництва та персоналу важливості СУЯ;

- недостатня увага з боку керівництва підприємств питанням управління якістю, низький рівень компетентності вищого керівництва та персоналу у цій сфері;

- некоректність, неактуальність, неадекватність вимог зовнішніх і внутрішніх документів СУЯ підприємства;

- орієнтація на контроль якості продукції з боку замовника та хибна впевненість у тому, що такий контроль (у т.ч. приймання) продукції є достатнім для забезпечення необхідного рівня якості;

- низький рівень мотивації персоналу до забезпечення якості продукції;

- низький рівень мотивації менеджменту та персоналу підприємств до співпраці з представниками ВП;

- формальний підхід до перевірки дотримання деяких вимог (багато експертів, які проводять оцінку СУЯ підприємств, недостатньо компетентні у відповідних технічних галузях), вибіркового характеру перевірок виконання вимог, що не дає змоги повною мірою оцінити СУЯ;

- відсутність відповідного контролю з боку ВП.

Враховуючи господарську самостійність підприємств ОПК, необхідно забезпечити співпрацю в питаннях ДГЯ на підставі взаємовигідних ринкових відносин. Зокрема, окрім контрактів необхідно запровадити практику укладання меморандумів (договорів) щодо співробітництва Міноборони як з окремими підприємствами, так з асоціаціями, об'єднаннями, іншими заінтересованими сторонами.

Проблемні питання щодо стандартизації.

Якість ПОП значною мірою визначається стандартами, які регламентують технічний рівень

продукції, її надійність, довговічність, живучість і стійкість, естетичні й ергономічні характеристики. Також стандартизація – це єдиний ефективний інструмент забезпечення сумісності, взаємозамінності, уніфікації, типізації та надійності ПОП.

Стратегічний курс на інтеграцію України до європейського безпекового простору передбачає впровадження відповідних стандартів якості у виробництво вітчизняної ПОП. Керівництвом держави задекларовано перехід українського ОПК на стандарти Євросоюзу та НАТО.

Разом з успіхами щодо запровадження стандартів НАТО у секторі безпеки і оборони України слід звернути увагу на проблеми цього процесу. Зокрема, політика стандартизації в військовій сфері, яку Україна прийняла від СРСР, відрзнялась від політики стандартизації в НАТО. Діюча донедавна (а щодо деяких аспектів – донині) в Україні система контролю якості ПОП побудована та базується на застарілих стандартах ГОСТ, розроблених у 60-80-ті роки минулого століття (тут слід акцентувати увагу: діючими є стандарти саме 60-80-х років, оскільки більш пізні редакції цих документів, тобто міждержавні стандарти, не впроваджені):

Комплексної системи контролю якості військової техніки (ГОСТ В 20.57. ...)

Системи розробки і постановки на виробництво (ГОСТ В 15. ...)

Комплексної системи загальних технічних вимог (ГОСТ В 20.39. ...)

Системи ергономічних вимог і ергономічного забезпечення (ГОСТ В 29. ...)

та інших стандартів, які не відповідають сучасному рівню вимог до продукції, технічної бази їх виробництва та створюють ризики виникнення перешкод у можливих спільних оборонних проектах з країнами НАТО.

Ефективність управління діяльністю у сфері стандартизації оборонної продукції з боку уповноважених органів виконавчої влади та заінтересованих організацій недостатня, низькі темпи оновлення фонду документів зі стандартизації зумовлене, зокрема:

необхідністю перегляду значної кількості (більше 1000) стандартів ГОСТ В у зв'язку з тим, що частина їх вимог втратила актуальність і не відповідає сучасним тенденціям розвитку ОВТ, проте заміна деяких ГОСТ В міжнародними та стандартами НАТО ускладнена або неможлива;

спроможності технічних комітетів стандартизації не відповідають обсягам робіт зі стандартизації ОВТ;

недостатня кількість кваліфікованих фахівців зі стандартизації ОВТ, в т.ч. зі знанням іноземних мов.

Необхідні перетворення гальмують також проблеми об'єктивного характеру. Зокрема, запровадження стандартів НАТО на підприємствах ОПК потребує додаткових капіталовкладень у їх переоснащення, той таки дефіцит кваліфікованих

спеціалістів з необхідними знаннями іноземних мов.

У зв'язку з нагальною потребою переходу українського ОПК на стандарти Євросоюзу та НАТО мають бути визначені практичні дії щодо модернізації існуючої системи стандартизації у сфері ОПК та оновлення стандартів.

Необхідно забезпечити аналіз стану справ у сфері стандартизації, що стосуються якості продукції оборонного призначення, в т.ч. наявності нормативно – правової бази, необхідність удосконалення та внесення змін в окремі акти, удосконалення у сфері стандартизації, що стосуються якості продукції, (в т.ч. забезпечення сталого фінансування робіт зі стандартизації ОВТ). Пріоритетним у короткостроковій перспективі має стати завершення розроблення та впровадження національних і військових стандартів щодо порядку функціонування системи ДГЯ.

Висновки

Підвищення уваги до якості продукції та послуг оборонного призначення обумовлено усвідомленням керівництвом держави критичної важливості цього фактору для забезпечення обороноспроможності держави, а також прагненням досягти гармонізації в оборонно-технічній сфері з державами – членами НАТО.

Створення та забезпечення функціонування системи управління якістю вимагає комплексного і системного підходу до вирішення всіх проблемних питань на державному рівні та у сфері ОПК.

Автором проведений аналіз стану створення та впровадження в Україні системи ДГЯ продукції оборонного призначення, зокрема, стан нормативно-правової та методичної бази, умови та порядок здійснення заходів ДГЯ. Проаналізовано та виявлено основні проблемні питання.

Для впровадження в Україні повноцінної системи ДГЯ проведена значна робота. Проте, слід констатувати, що на сьогодні система не впроваджена в повному обсязі, зокрема:

не сформована в повному обсязі нормативно-правова та нормативна база;

відповідні національні та військові стандарти, методичні документи щодо ДГЯ розроблені не в повному обсязі;

не сформована в повному обсязі організаційна основа системи, все ще недостатньо кваліфікованих фахівців;

недостатнє інформаційне забезпечення замовників у сфері оборони та виконавців контрактів з питань державних закупівель та з питань функціонування ДГЯ.

Деякі з заходів, які, на думку автора, необхідно здійснити:

забезпечити системну роботу щодо аналізу, планування, розроблення, впровадження, поліпшення нормативно-правової, нормативної та методологічної бази функціонування системи ДГЯ;

забезпечити впровадження механізмів взаємного ДГЯ з державами-членами НАТО та державами-партнерами відповідно до угоди зі стандартизації STANAG 4107, інтенсифікувати роботу з укладання міжнародних угод (меморандумів) щодо застосування взаємного ДГЯ;

завершити розроблення та впровадження національних і військових стандартів, необхідних методичних документів, сформулювати організаційну основу системи ДГЯ;

забезпечити функціонування ефективної системи підготовки кадрів у сфері забезпечення якості ПОП, стандартизації, ДГЯ.

Реалізація цих заходів дасть можливість істотно просунути на шляху вирішення проблем

якості, підвищення надійності та конкурентоспроможності оборонної продукції національного виробництва.

Слід відзначити, що система забезпечення державного гарантування якості ПОП в Україні лише на початку свого становлення, тож потребує постійного аналізу та вивчення досвіду держав – членів НАТО. Потребують **подальшого вивчення** також питання, пов'язані з організацією процесів оцінки відповідності ПОП, стандартизації з питань якості оцінки відповідності та життєвого циклу ПОП.

Список літератури

1. Аналіз системи контролю якості надання товарів і послуг в Збройних Силах України / О.І. Грінченко, О.П. Кутувий, Ю.М. Щербанін // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – Вип. 2(48). – К.: ЦВСД НУО України. 2013. – С. 58–64.
2. Проблеми створення системи державного гарантування якості оборонної продукції відповідно до стандартів НАТО / К.К. Кулагін, І.І. Шевченко, О.І. Солонець, І.А. Шевченко, А.В. Кошель, С.В. Петров / Стандартизація. Сертифікація. Якість: наук.-техн. журн. / Укр. наук.-дослід. і навч. центр проблем стандартизації, сертифікації та якості. – Харків: – 2018. – № 4. – С. 42–52.
3. Інтеграція вимог стандартів НАТО серії AQAP 2000 у систему управління якістю підприємства з виробництва військової техніки / О. В. Немченко, А. Ю. Кисилевська, В. Л. Костенко // Авіаційно-космічна техніка і технологія: наук.-техн. журн. / Нац. аерокосмічний ун-т ім. М. Є. Жуковського "Харків. авіац. ін-т". – Харків: – 2020. – № 4. – С. 102–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aktit_2020_4_15.
4. Реформування національної системи управління життєвим циклом озброєння та військової техніки за стандартами НАТО. / Кулагін К.К., Солонець О.І., Ведмідь О.І., Квіткін К.П., Борисенко М.В. / Системи озброєння і військова техніка. 2022. № 3 (71). С. 24-34. URL: <https://doi.org/10.30748/soivt.2022.71.04>.
5. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 р. № 808-IX: станом на 24 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>.
6. STANAG 4107 “Взаємне визнання державного гарантування якості та використання публікацій Альянсу із забезпечення якості (AQAP)” у рамках двосторонніх договорів. URL: https://www.mil.gov.ua/content/pdf/Standart_NATO_Dod.pdf.
7. Про уповноважений орган з державного гарантування якості: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2021 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622-2021-п#Text>.
8. Про схвалення Концепції створення системи державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.11.2022 р. № 976-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2022-р#Text>.
9. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення системи державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2023 р. № 172-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-2023-%D1%80#Text>.
10. Про затвердження Положення про представництва державних замовників у сфері оборони на підприємствах, в установах і організаціях: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2009 р. № 1107: станом на 28 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1107-2009-п#Text>.
11. Про затвердження Порядку здійснення контролю за якістю товарів, робіт і послуг оборонного призначення на всіх етапах їх розроблення, виробництва, модернізації, ремонту та утилізації, а також за цільовим використанням коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2021 р. № 781: станом на 28 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/781-2021-п#Text>.
12. Каталог військових стандартів станом на 01.01.2023. С. 22–23. Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації, Київ – 2023. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mil_standard/Catalog_of_military_standards_012023.pdf.

Надійшла до редколегії 12.12.2023

Схвалена до друку 22.12.2023

Відомості про автора:

Курбет Євгеній Олександрович

Тимчасово виконуючий обов'язки директора
Департаменту державного гарантування якості
Міністерства оборони України,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-0251-3880>

Information about the author:

Kurbet Yevhenii

Acting Director
of the Government Quality Assurance Directorate
Ministry of Defense of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0006-0251-3880>

CHANGING APPROACHES TO ENSURING THE QUALITY OF DEFENSE PRODUCTION

Y. Kurbet

The combat capability of any army, other things being equal, in general depends on the scientific and technical level, and quality of weapons and military equipment. The national security largely depends on the quality of defence products manufactured by the enterprises of the military-industrial complex. Creating and implementing a quality management system for ensuring high and sustained quality of weapons and military equipment should be a priority for the state leaders.

The domestic system of quality control of defense products was developed on the principals of a planned economy during the USSR times, and implies the system of military representative offices, subordinated to the Ministry of Defense. According to such system, the enterprises that manufacture or supply products for military purposes have representatives of the Ministry of Defense who oversee operations related to awarded state contracts.

The existing quality assurance system for defense products has serious shortcomings. Functioning on the principles that are characteristic of the Soviet quality management system is considered to be the main disadvantage. The main issue that has to be resolved is the transition from the post-Soviet quality management system to a modern Western management system in accordance with NATO practices and standards.

In November 2022, the Government Concept of establishing a system of state quality assurance of defense goods, works and services was adopted. The state proposes to replace the system of quality control by military representative offices with another model of quality assurance, where the supplier is fully responsible for quality, and the customer, depending on the level of risks in relation to the products or the supplier, chooses one or more quality assurance mechanisms, e.g. establishing relevant requirements for the supplier's quality management system, assessing and verifying compliance, and supervising the operation of the quality management system. Establishing a state product quality assurance system in Ukraine is the best way to increase the quality level and to ensure approaches in product quality management compliant with NATO.

A significant amount of work has been carried out to implement the quality assurance system. The government has adopted a number of legislative acts. Military standards similar to NATO AQAP series have been developed and implemented.

Along with the successes in introduction of NATO standards in the security and defense sector of Ukraine, some significant issues remain. A considerable amount of work has been done, however the progress of implementation of standards by the industry is rather insignificant, the efficiency of management of activities in the field of standardization of defense products is insufficient.

Unified approaches to conformity assessment mechanisms, certification of military products in Ukraine, scope for certification bodies, testing laboratories, accreditation bodies, supervision of their activities have not been implemented, a list of products that conformity must be assessed for has not been made, there is no common vision among related parties for such list.

There are also a number of complex issues with human capacity both on the side of enterprises of the defense industrial complex and at the quality control (assurance) bodies: there is a shortage of qualified personnel of technical professions, including quality specialists that are required for the systematic implementation of innovative directions for development in the field of quality; there is no systematic approach to appropriate specific training, professional development, and personnel certification; the level of wages at enterprises of the defense industrial complex (especially state owned) is sometimes significantly lower than at enterprises of other industries.

There are also a number of other issues in the product quality assurance, and the article is devoted to their analysis.

Keywords: defense products, quality, quality management, quality management system, government quality assurance.